

Eurooppalainen Espanja tänään ja eilen

FT, yliopistonlehtori Peter Stadius

Mitä Eurooppa merkitsee espanjalaisille? Millaisia kollektiivisia assosiaatioita sana Eurooppa herättää? Mitkä ovat henkisen maantieteen ajatuskuviot Espanjan ja Euroopan suhteessa? Miten niin Espanja ja Eurooppa? Espanjahan on Euroopassa, aivan samalla tavalla kuin Suomi tai Pohjoismaat ovat Euroopassa. Aivan, usein meillä täällä pohjoisen periferia-alueilla on tapana puhua Euroopasta jonain toisena, johon mennään ja josta tullaan, josta saadaan jotain hyvää tai joka vie meiltä jotain pois.

Meille suomalaisille ei liene epäselvää, että Espanja kuuluu Eurooppaan. Mitä sitten espanjalaiset itse ajattelevat tästä? Oma kiinnostukseni aiheeseen heräsi yhdellä historianluennolla Salamancan yliopistossa keväällä 1994. Vaihto-oppilasvuoteni suosikkiopettaja käsitteli luennolla sitä, miten Espanjassa noin vuonna 1900 käytiin paljon keskustelua siitä, olivatko Espanja ja espanjalaiset yleensä enää osa Eurooppaa? Ajatus modernin eurooppalaisuuden marginaaliin sijoittumisesta ja siten jotenkin eurooppalaisuudesta hylkääminen tuli minulle yllätyksenä. Vuonna 1994 ja tänä päivänäkin Espanja on mitä eurooppalaisin maa. Sosiaalinen, taloudellinen ja kulttuurinen todellisuus on monta astetta ”eurooppalaisempi” kuin mitä meidän pohjoisen viljelemät etelän stereotypiat antavat joskus ymmärtää.

Puerta de Europa Madridin pohjoisen Chamartinin liikennesolmun kohdalla symboloi hyvin tätä uutta eurooppalaista Espanjaa. Vuonna 1996 valmistuneet kaksoistornit tai portti Eurooppaan on konkreettinen manifestaatio halusta katsoa pohjoiseen kohti Eurooppaa. Kuitenkin on varsin hassua, että tornien suunnittelusta ovat vastanneet pohjoisamerikkalaiset arkkitehdit ja alkuperäinen rahoittaja oli Kuwaitin valtion sijoitusyhtiö. Tämä taas symboloi mielestäni oivallisella tavalla sitä tosiseikkaa, että Espanja on ollut ja on vieläkin eurooppalaisen, islamilaisen ja amerikkalaisen kulttuurin kohtaamispaikka. Ja on tästäkin syystä erittäin tärkeä eurooppalainen maa.

Espanjan liittyminen EU:hun vuonna 1986 oli yksi iso askel kohti espanjalaista nyky-yhteiskuntaa. Tässä suhteessa voi kenties todeta, että sekä Espanja että Suomi ovat molemmat varsin sitoutuneita ja peruspositiivisesti integraation suhtautuvia EU-maita. Kohta 25 vuoden eurokokemus on mielestäni tehnyt espanjalaisista varsin rentoja ja hyvällä itsetunnolla

varustettuja eurokansalaisia. Espanjassahan tehdään omien havaintojeni mukaan enemmän työtä kuin Suomessa (siitä vain ei puhuta koko ajan, miten paljon töitä paiskitaan). Muutenkin moni yhteiskuntarakenteen perusasia, kuten koulutus, naisten asema ja terveystalvet, on monesti ns. modernimpaa kuin kenties jopa meillä. Tämäntyyppisiä spekulatioita on tietysti hankala tehdä, ja kun johonkin suuntaan kumartaa, niin toiseen suuntaan pyllistää.

Tarkoitukseni ei ole luoda kansojen hierarkiaa Euroopan raja-alueilla, vaan jollain tavalla pukea sanoiksi kokemani espanjalainen nykytodellisuus, jossa Espanja on läpikäynyt huikean muutoksen.

Olen tietysti subjektiivinen, kuten toiseen maahan rakastuneen ihmisen pitääkin kaiken järjen mukaan olla. En kiellä, etteikö Espanjassa, niin sen nykypäivässä kuin sen historiassa, olisi kipeitä kohtia ja vähemmän mairittelevia ilmiöitä. Missäpä maassa ei niitä olisi? Kuitenkin rohkenen väittää, että valistusaikakauden perintönä Espanja on yksi kaltoin kohdelluimmista maista eurooppalaisessa stereotyyppiatuotannossa. Etupäässä ranskalaiset valistusfilosofit purkivat kaiken maailman pahan katolilaiseen etelään. Hollantilaisten ja englantilaisten luoma musta legenda espanjalaisten julmuuksista sai jatkoa. Valistuksen klassisen *Encyklopedian* varsin negatiivinen artikkeli Espanjasta on puhuttanut espanjalaisia viimeiset kaksi vuosisataa. Suhde Ranskaan on yksi Espanjan nykyhistorian avaimia, kun puhutaan suhteesta Eurooppaan. Voi melkein sanoa, että Ranskan vallankumous käytiin Espanjassa vuodesta 1789 aina vuoteen 1939. Tätä historian tulkintaa tukevat ja todistavat ne lukuisat vallankumoukset, vallankaappaukset, restauraatiot ja sisällissodat, joita käytiin Bourbon-dynastian hallitsemassa Espanjassa tuolla aikakaudella.

Jännite kansallisen ”espanjalaisuuden” ja ”eurooppalaisuuden” välillä tarkoitti käytännössä usein sisäpoliittista keskustelua ja riitelyä liberalismista, tasavaltalaisuudesta ja antiklerikalismista. Kaikkien näiden ilmiöiden nähtiin usein edustavan Ranskaa, vähän samalla tavalla kuin Ranskan valistusfilosofit olivat nähneet ”katolisen taikauskon” Espanjan tavaramerkkinä. Yksi merkki tästä oli, kun entiset espanjalaiset siirtomaat itsenäistyttyään halusivat unohtaa termin Hispano-America ja lanseerattiin nimike *America latina*, jolla viitattiin Napoleon III Ranskan johtamaan latinalaiseen Eurooppaan.

No, tästä aiheesta voi nahistella ja spekuloida loputtomiin, mutta on toinenkin tapa lähestyä Espanjan suhdetta Eurooppaan ja eurooppalaisuuteen. Se on tarina Espanjan valtion historiasta, ja se avautuu oivallisesti analysoimalla Espanjan valtion vaakunaa – niin nykyistä kuin aikaisempia versioita.

Espanjan vaakuna:

Nykyinen vaakuna on yhdistelmä eri elementtejä, jotka ovat historiallisesti olleet edustettuina vaakunassa sitten Espanjan modernin kansanvaltion synnyn 1400-luvun lopulla, Kastiljan ja Aragonin kuningaskuntien yhdistyttyä dynastisessa liitossa Fernando II:n ja Isabella I:n kesken. Viisi Iberian niemimaan keskiaikaista kuningaskuntaa näkyvät tässä: Kastilja, Leon, Aragon, Navarra ja alhaalla Granadaa symboloiva granaattiomena.

Kruunu on merkki monarkiasta ja liljankukat keskellä tietysti Bourbon-dynastian tunnus. Sivuilla olevat kaksi pilaria ovat ns. Herkuleen pilarit eli Gibraltar (Calpe) ja Ceuta (Abila), antiikin Kreikan, roomalaisen imperiumin ja keskiaikaisen kristillisen kosmografian ääripiste, josta edemmäs ei juuri menty: ”non plus ultra” = ”ei tästä edemmäs”.

Katolilaisten kuninkaiden & Kaarle V:n vaakunat:

Mutta kuten tiedämme Fernando ja Isabella kustansivat genovalaisen Kristoffer Kolumbuksen eli Cristoforo Colombon eli Christobal Colónin matkan Intiaan. Uuden maailman löytäminen on elementti Espanjan historiassa, joka aina muistetaan. Se on myös aina ollut läsnä tavalla tai toisella Espanjan vaakunassa sitten Keisari Kaarle V:n eli Espanjan kuninkaan Carlos I:n päivien: ”plus ultra”, Herkuleen pilarit ja vesielementti niiden alla symboloivat juuri uuden maailman löytämistä. Tästä espanjalaiset ovat edelleen ylpeitä.

Vaakunat viittaavat myös vahvasti Välimeri-alueeseen sekä kristinuskon ja Islamin kilpailuun alueella. Paavi Aleksanteri VI myönsi vuonna 1496 Fernandolle ja Isabellalle tittelin ”Reyes católicos” – katolilaiset kuninkaat. Heidän yhteisessä vaakunassaan tiukasti yhteen sidottu nuolinippu viittaa Isabellan Trastamara-suvun yhtenäisyyteen, kun taas ies ja köysi ovat Ferdinandin symboli, joka viittaa Aleksanteri Suureen ja legendaan ns. Gordionin solmusta. Siitä, joka onnistuisi avaamaan tämän antiikin Kreikan myyttisen taruston solmun, tulisi Aasian kuningas, Orientin hallitsija. Aleksanteri Suurihan legendan mukaan yritti ratkaista ongelman helposti ja aikaa säästäen lyömällä sen hajalle miekalla. Tämä käytännönläheinen ratkaisu ei legendan mukaan ollut se oikea, ja Aasia jäi valloittamatta. Tästä huolimatta Aragonin kuningas valitsi tämän symbolin merkinä halustaan laajentaa aktiivisesti kuningaskuntansa vaikutusvaltaa Levantissa. Tämä oli luonnollinen jatkumo keskiajan politiikalle.

Katolilaisten kuninkaiden tyttärenpoika Kaarle syntyi Ghentin kaupungissa Flanderissa vuonna 1500. Hän tuli Espanjaan ensimmäistä kertaa 1516, kun hänet oli nimitetty kuninkaaksi. Kolme vuotta myöhemmin hän onnistui nousemaan Pyhän saksalais-roomalaisen keisarikunnan valtaistuimelle. Espanja oli nyt osa eurooppalaista suurvaltapieliä. Habsburg-dynastia ja sen espanjalainen haara nousi Kaarlen seuraajan Filip II myötä läntisen maailman johtavaksi mahdiksi.

Ne yleisöstä, jotka tuntevat Mika Waltarin, tunnistavat hyvin nämä Euroopan ja Välimeri-alueen historian tapahtumat romaanista Mikael Karvajalka. Kaarle V vaakunassa näemme hyvin selkeästi tämän suurvaltamosaiikin ja suurvaltaidentiteetin: Herkuleen pilarit ja kaksi kruunua esiintyvät nyt ensimmäistä kertaa vaakunassa. Keisarillinen kruunu kuninkaallisen vieressä on vielä tänä päivänä osa Espanjan virallista vaakunaa.

Habsburgilainen Espanja oli selkeästi eurooppalainen Espanja. Myöhempi historiankirjoitus 1800-luvulta lähtien on kansallisessa tulkinnassaan usein käsittänyt tämän dynastisen ja eurooppalaisen politiikan negatiivisessa valossa, nyky-Espanjan intressien vastaiseksi. Kastiljan aateliston kapina keisaria ja hänen ”ulkomaalaisia” neuvonantajia vastaan vuosina 1520–1521, ns. Comuneros-kapina, on otettu esimerkkinä kansallisesta vastarinnasta. Tässä suurempi valtapolitiikka on ymmärretty paikallisesti, vähän kuin meillä Nuijasota. Tämänäyttöinen kansallinen ajattelu on merkinnyt katolilaisten kuninkaiden hyväksyntää nyky-Espanjan luojina, mutta Kaarle-keisariin on suhtauduttu usein kaksijakoisesti ja osin vierastaen.

Muut vaakunat:

- José I: viittaus Amerikan valloitukseen läsnä.
- Tasavalta-vaakunat: plus ultra, mutta pilarit ilman kruunuja.
- Francon vaakuna: kansallinen vaakuna, jossa vahvat viittaukset katolilaisiin kuninkaisiin.

Unamuno, Ganivet ja Ortega:

Nyky-yhteiskunnan tai modernin toteutuminen on ollut yksi keskeinen tapa tulkita ja mitata kansallisen historian onnistumista. Tässä suhteessa haluan tehdä joitakin lyhyitä havaintoja espanjalaisesta Eurooppa-debatista lähihistoriassa. Kuvassa näette kolme herraa, Miguel de Unamunon, Angel Ganivetin ja José Ortega y Gassetin. Ensimmäinen oli kirjailija, Salamancan yliopiston rehtori, kiistelty yhteiskuntadebatööri, agnostikko ja Kierkegaardin ihailija mutta myös modernin elämäntyylin halveksija, varsinkin vanhimmilla päivillään.

Unamuno kuoli hämärissä olosuhteissa kotiaarestissa 1936 juututtuaan Francon johtamalle kansalliselle alueelle. Vuonna 1904 hän kirjoitti esseen ”Sobre la europeización”, eli ”Eurooppalaistamisesta”, jossa hän puolusti espanjalaisen kulttuurin arvoa eurooppalaisen moderniteetin haastajana. Hän suuntasi kritiikin niitä espanjalaisia ajattelijoita kohtaan, jotka olivat ottaneet ohjelmakseen Espanjan eurooppalaistamisen eli yhteiskunnan, sen instituutioiden, talouden, teollisuuden, tieteen ja taiteen hivuttautumista kohti eurooppalaista järjen modernismia. Elettiin suuren kriisin aikoja, vuoden 1898 katastrofia, jolloin Espanja oli menettänyt viimeiset siirtomaansa (Kuuba, Puerto Rico ja Filippiinit), ja muutenkaan latinalaisten kansojen arvoa rotujen hierarkiassa ei pidetty valioluokkaan kelpaavana.

Unamuno vastusti tätä eurooppalaistamista ja kirjoitti, miten hän oli potunut koti-ikävästä Pariisiin iloisilla bulevardeilla. Mieluummin hän katseli Kastiljan tasankomaisemia pohtien espanjalaisia mystikkoja, kuten San Juan de la Cruzia tai Teresa Avilalaista. Nämä kansallisromanttiseen muotiin niin tyypilliset mielipiteet muistuttavat hyvin paljon kirjailija Angel Ganivetin esittämiä ajatuksia 1890-luvulla. Ganivet oli merkillinen hahmo, joka meillä tunnetaan hänen Helsingissä viettämistään vuosistaan 1896–1898, kun hän toimi täällä Espanjan konsulina. Kirjassaan *Idearium español*, jota pidetään hänen pääteoksenaan, hän käsitteli etelän ja pohjoisen eroja. Latinalaista ja toisaalta pohjoisen anglo-saksien, germaanien ja skandinaavien eri maailmoja hän tulkitsi kahtena eri kulttuurina. Jälkimmäinen oli silloin niskan päällä, Yankee-businessmies määräsi ja espanjalainen hidalgo vikisi, se oli maailman menoa. Mutta tulevaisuudessa Ganivet näki muutoksen. Pohjoisen Robinsonista tulisi vielä etelän Quijoten palvelija, resuinen Sancho Panza, koska hänestä ei ollut suurten visioiden ja aatteiden ymmärtämiseen. Hänessä ei ollut latinalaista henkeä.

Varsin toisenlaisen otteen teemaan Espanja ja Eurooppa tarjoaa sitten filosofi José Ortega y Gasset, tunnettu kansainvälisesti pamflettikirjastaan *Massojen kapina – La rebelión de las masas* (1930). Hän edusti hieman myöhempää ja vähemmän boheemi-romanttista älymystöä. Espanjassa hänet tunnetaan ankarana saksalaisen filosofian ja tiukan tieteellisen metodin puolustajana. Kuva hänestä pohjoisemmassa on taas kesäpukuun ja olkihattuun sonnustautunut hauska latino-setä, jota ei missään nimessä tule verrata aikansa tunnetuimpiin saksalaisiin filosofeihin kuten Edmund Husserliin ja Martin Heideggeriin. Ainakin tätä mieltä oli nuori Georg Henrik von Wright kirjoittaessaan kirja-arvostelua *Studentbladetiin* 1930-luvulla. Ortega vihasi espanjalaiseen kansalliseen massa-kulttuuriin liitettyä flamencismoa, härkätaistelupalvontaa ja latinalaisuuden essentialisoimista. Hänen mielestä espanjalaisten tuli omalla tavallaan olla eurooppalaisia, siinä missä saksalaiset, ranskalaiset jne. Hänen

missionsa oli tuoda Espanja eurooppalaisuuteen, mikä hänelle tarkoitti liberalismia, järjen palvontaa, porvarillisen elämänmuodon hyväksymistä sekä uskonnon julkisen roolin häivyttämistä. Hän ei ollut periaatteellinen tasavaltalainen mutta mitä suurimmassa määrässä suuri eurooppalainen. Hänelle Eurooppa oli myös jotain muuta kuin Ranska, ja se piti sisällään jotain pohjoisempaa.

Palme & Gonzalez:

Samaa voi myös sanoa Andalusiassa tunnetuimmasta sosiaalidemokraatista Felipe Gonzalesista, joka sosialistien valtaannousun jälkeen 1982 toi puheisiinsa toistuvia viittauksia ”el model sueco:on” eli ruotsalaiseen malliin. Pohjoismainen hyvinvointiyhteiskunta oli tärkeä tälle poliittiselle ryhmitykselle, koska se osoitti, että heidän ideansa oli mahdollista toteuttaa. Olihan se jo tehty Pohjois-Euroopassa, Skandinaviassa ja eritoten Ruotsissa. Ei sovi vähätellä tätä mielikuvaa pohjoisen hyvinvointiyhteiskunnasta – oliko se sitten todenmukainen vai liioiteltu – kun pohditaan Espanjan viime vuosikymmenten integroitumista Eurooppaan. Se osoittaa selvästi, että Espanja on osa Eurooppaa, ja se osoittaa, että Pohjoismaat ovat myös osa samaa aluetta ja kulttuuria. Tiesiväthän sen jo Mika Waltari ja Mikael Karvajalka.

© Peter Stadius